

MANZUM HALK HİKÂYELERİ İÇERİKLİ BİR YAZMA ESER

Çiğdem TÜRKER¹

ÖZET

Göttingen (Almanya) Georg August Üniversitesi Kütüphanesinde, içinde beş manzum halk hikâyesi bulunan bir yazma bulunmaktadır. Herhangi bir başlığı olmayan mecmua niteliğindeki yazmada sırasıyla Kitâb-ı Muhammed Hanifî, Kitâb-ı Ca'fer-i Dayyâr, Kitâb-ı Kesük Baş, Kitâb-ı Cimcime-i Sultanî, Dâsitân-ı İbrahim Mahlûk adlı metinler bulunmaktadır. Bu yazıda, hikâyeler hakkında kısaca bilgi verildikten sonra, eserin dil özellikleri ve söz varlığına değinilmektedir. Ayrıca hikâyelerde geçen kula-, ıvuğ, şumat, yoğunda-, taşum gibi Tarama Sözlüğünde yer almayan bazı sözcükler belirlenerek metinlerden hareketle bu sözcüklere anlam verilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Manzum Halk Hikâyeleri, Tarama Sözlüğü.

ABSTRACT

Folk Tales in Verse of a Manuscript Containing

In the library of Georg-August University Goettingen (Germany), there is a manuscript which has five folktales. This manuscript which hasn't any title partakes of a periodical, has texts which are sequentially titled in Kitâb-ı Muhammed Hanifî, Kitâb-ı Ca'fer-i Dayyâr, Kitâb-ı Kesük Baş, Kitâb-ı Cimcime-i Sultanî, Dâsitân-ı İbrahim Mahlûk. In this text, the vocabulary and the language property of the work is mentioned, after informing about the folktales in short. Besides, some words in the folktales like kula-, ıvuğ, şumat, yoğunda-, taşum which are not in the Tarama Sözlüğü are showed clearly and are tried to make meanings with reference to the texts.

Key Words: Poetical Folktales, Tarama Sözlüğü.

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi.

GİRİŞ

Klasik edebiyat ürünleri içinde manzum tarzda yazılmış halk hikâyeleri oldukça fazladır. Çoğu anonim nitelik taşıyan bu metinler, mesnevi tarzında yazılmışlardır. Konularının basitliği ve yalın bir halk diliyle yazılmış olmaları bakımından klasik mesnevilerden ayrılırlar. Bu özellikleri, onların halk arasında yüzyıllarca yaygın bir biçimde okunmalarına ve çoğaltılmalarına yol açmıştır. Başlangıçları XIV. yüzyıla kadar uzanan bu metinlerin birçoğu taş baskı mevlidlerin arkasına eklenmiştir. Muhammed Hanifî, Geyik hikâyesi, Cümcüme Sultan, Kesik Baş, Güvercin hikâyesi gibi adlarla bilinen bu dini metinler, Hamzanâme, Battalnâme adlı destanlarla hem konu hem de biçim bakımından benzerlik taşırlar. Hemen hepsinde ya İslâm tarihinde yaşamış bir kişinin olağanüstü kahramanlıkları ya da gene dini bir olay olağanüstülüklerle bezenerek anlatılır. Metinler sanatsal olarak önemli bir değer taşımaları da saf bir Türkçenin taşıyıcılığını yapmaları bakımından önemlidirler.

İnceleme konusu edilen yazma, Göttingen'de (Almanya), Georg-August Üniversitesi Kütüphanesinde, Türkçe yazmalar arasında Turc. 9/4 numarada kayıtlıdır. Herhangi bir başlığı olmayan yazmanın her sayfasında çoğunlukla 13 bazan da 14 beyit bulunmaktadır. Yazmada yazılış ya da istinsah, yazar adı ya da müstensih adı ile ilgili bir kayıt yoktur. 20x15 cm. boyutlarında 42 varaktan oluşan ve fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbında hareketli nesihle yazılan eserde, hikâye başlıkları ve ilk sayfalardaki bazı çerçeveler kırmızı mürekkeple bunun dışında kalan bölümler siyah mürekkeple yazılmıştır. Metnin dil özelliklerine bakılarak XV. yüzyıl ya da XVI. yüzyılın ilk yarısında yazılmış olduğu tahmin edilebilir. Yazmada sırasıyla Kitâb-ı Muhammed Hanifî, Kitâb-ı Ca'fer-i Dayyâr, Kitâb-ı Kesik Baş, Kitâb-ı Cümcüme-i Sultanî, Dâsitân-ı İbrahim Mahlûk adlı metinler bulunmaktadır. Bu hikâyeler, Yüksek Lisans Tezi olarak tarafımdan çalışılmıştır.² Bu yazmada yer alan hikâyelerden Kitâb-ı Cimcime-i Sultanî ve Kitâb-ı Ca'fer-i Dayyâr başlıklı bölümler daha önce Zafer ÖNLER tarafından metin olarak yayımlanmıştır.³

---

² Çiğdem Türker, Manzum Halk Hikâyeleri (İnceleme-Metin-Dizin), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2011

³ Zafer Öner, Manzum Halk Hikâyelerinden Kitâb-ı Ca'fer-i Dayyâr, Fırat Üniversitesi Dergisi 4(1), 1990, sy.197-226, Manzum Halk Hikâyelerinden Cümcüme Sultan, Fırat Üniversitesi Dergisi 5(2), 1991, sy.373.

Yazmada yer alan hikâyeler sırasıyla şunlardır:

Kitâb-ı Muhammed Hanifi

Yazmanın ilk 19 yaprağında yer alan 459 beyitlik hikâyede, Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma'dan sonra evlendiği ve bu evlilikten doğan dört çocuğundan biri olan Muhammed Hanifi'nin olağanüstü kahramanlıkları anlatılmaktadır. Yazmada herhangi bir yazar ya da müstensih adı bulunmamaktadır. Ama Âmil Çelebioğlu, kitabında aynı içerikteki bir hikâyeyi Müellifi Bilinen Mesnevîler konusunda 'Muhammed Hanefi Cengi' adıyla vermiş, metnin müellifi olarak da Tursun Fakih'i göstermiştir.⁴

Kitâb-ı Ca' fer-i Dayyâr

Yazmadaki ikinci hikâye, 19-29. sayfalarda bulunan ve 268 beyitte oluşan Kitâb-ı Ca' fer-i Dayyâr adlı metindir. Hikâyenin adı Hz. Ali'nin kardeşi Ca' fer-i Tayyar'dan kaynaklanmaktadır. Metinde, Kerbelâ olayında Hz. Hüseyin'in yanında bulunan, Ca' fer-i Dayyâr'ın iki oğlunun kaçıp bir eve sığınmaları ve Yezid'in adamlarından olan ev sahibi tarafından yakalanarak öldürülmeleri anlatılmaktadır. Öner, burada sözü edilen çocukların ancak Ca' fer-i Dayyâr'ın torunları olabileceğini, çünkü 630 yılında Mu'te savaşında şehit olan Ca' fer-i Dayyâr'ın Kerbelâ olayının olduğu tarihte, o yaşta çocuklarının olamayacağını belirtmiştir.⁵ Hz. Ali'nin Kerbelâ olayında şehit olan Cafer adında bir oğlu bulunmaktadır. Sözü edilen çocuklar, muhtemelen Hz. Ali'nin oğlu olan bu Cafer'in çocukları olmalıdırlar.⁶

Kitâb-ı Kesik Baş

Yazmanın 29-30. sayfaları arasında bulunan ve 105 beyitten oluşan bu hikâye, Cümcüme Sultan ile motif yönünden benzerlik göstermektedir. Yaygın olarak bilinen ve çeşitli yazma nüshaları olan bir metindir. Bunlardan 'Kirdeci Ali Kesikbaş Destanı'nı Mustafa Arıunşah yayımlamıştır.⁷ Hikâyeye göre bir gün Hz. Peygamber dostları ile oturup sohbet ederken karşıdan bir Kesik Baş gelir. Bir dev bu Kesik Baş'ın gövdesini ve oğlunu yemiş, karısını da alarak kuyuya götürmüştür. Kesik Baş, Hz. Peygamber'de yardım ister ve bu yardıma Hz. Ali gider. Hz. Ali

---

⁴ Âmil Çelebioğlu, Türk Edebiyatında Mesnevî (XV. yüzyıla kadar), İstanbul, 1999, sy.74.

⁵ Zafer Öner, a.g.m. sy.198

⁶ Tarih-i Taberî (Ebû Cafer Muhammed Bin Cerir'üt-Taberî), (Terc. M.Faruk Gürünca), Sağlam Yay., C.IV., sy.72-73, İstanbul?

⁷ Mustafa Arıunşah, Kirdeci Ali Kesikbaş Destanı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

kuyudaki devi öldürür, Kesik Baş'ın karısını ve bağlı halde bulunan beş yüz müslümanı kuyudan çıkarır. Hz. Ali dua eder, Tanrı Kesik Baş'ın oğluna can bağışlar.

Kitâb-ı Cımcime-i Sultanî

Cümcüme ya da Cımcime Sultan olarak bilinen bu hikâye, yazmada 33-37. yapraklar arasında bulunmaktadır. 108 beyitten oluşan metin, Kesik Baş ile benzer motifler taşımaktadır. Bu benzerliklere Fuad Köprülü de değinmiş, hikâyenin Feridüddin Attar'ın Farsça 'Cümcümenâme' adlı eserinden aktarıldığını belirtmiştir.⁸ Metin Hz. İsa'nın bir kuru kafa ile konuşması üzerine kuruludur. Buna göre kuru kafa çok varlıklı olduğunu, bir gün ılı suya gittiğinde orada öldüğünü, öldükten sonra sorgu meleklerinin kendisini sorguladığını, kabir azabını Hz. İsa'ya anlatır. Bunun üzerine Hz. İsa kuru kafa için dua eder, kuru kafa hayata döner ve imân ederek kırk sekiz yıl daha yaşar.

Dâsitân-ı İbrâhim Mahlûk

Eserdeki 37-42. yapraklar arasında bulunan bu son hikâye, 122 beyitten oluşmaktadır. Bu metin de tıpkı Ca'fer-i Dayyâr gibi fazla bilinmemektedir. Âmil Çelebioğlu, bu hikâyenin farklı bir nüshasından bahsetmektedir.⁹ Dâsitân-ı İbrâhim (Vefât-ı İbrâhim) adını taşıyan bu hikâye 105 beyitten oluşmakta ve müellifi olarak da Kayserili İsa belirtilmektedir. Metin, Hz. Muhammed'in İbrâhim adlı oğlunun vefâtını konu edinmektedir.

Dil Özellikleri

Yazmada yazım bakımından kesin bir birlik bulunmamaktadır. Vezin gereği Türkçe bir sözcüğün metnin farklı yerlerinde farklı yazıldığı görülmektedir. Örneğin nazal η sesinin kimi zaman η , kimi zaman da n ile kullanıldığı görülmektedir. (o η CS-34a/10 ~ on MH- 3a/1, di η le- MH-1b/11 ~ dinle- CD-21b/1). Bu farklı kullanım Arapça ve Farsça sözcüklerde de karşımıza çıkmaktadır. tetbir 'gel berü bu *tetbiri* koğıl kişi CD-23a/5', ma η şüm 'biz *ma η şüm* ğarib ü miskine CD-25a/5', η uble ' *η ubleye* döndi ' İsa yüz urur CS-33b/13', ucüd 'içdi a η a *ucüd* oldu şafâ MH-16a/4', η adah 'ol *η ada η* dan iki gezin η uladum CS-36b/2', η adeh ' ol *η adeh* da η ı dilüme yapışur CS-36b/1'. Bu durumu, sözcüklerin halk ağzına yaklaştırılması olarak açıklamak mümkündür. Ses olayları bakımından t/d değişimi tutarlı değildir. dut-, dutup, tutar, tuta, dizi, tiz, darul-, tarıl- gibi. Ünlü uyumları

⁸ Fuad Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara, 2003, sy.307-308.

⁹ Âmil Çelebioğlu, a.g.e., sy.82

açısından Eski Anadolu Türçesi ile paralellik vardır. Burada da kimi ekler sürekli düz, kimileri yuvarlak, kimileriye uyuma girmektedir.

Morfolojik olarak şu özellikleri sayabiliriz:

-AcAk gelecek zaman eki yalnızca ortaç işleviyle kullanılmaktadır: *görecegün* (CD-28b/7). -AsI gelecek zaman ortacı yaygın olarak kullanılmaktadır: *gidesini* (CD-20b/12), *nidesini* (CD-20b/12). Gelecek zaman çekimi daha çok -IsAr ekiyle yapılmaktadır: *geliser* (MH-9b/4), *kalmayısar* (CS-33b/2), -A eki yaygın istek işlevinin yanı sıra gelecek zaman görevinde de kullanılmaktadır: *ölmeyem* (CS-34b/8), *bulasın* (CD-23a/4), Ceddümüz Aḥmed *şefâ'at kılmaya/* Haḳ Ta'âlâdan *'inâyet olmaya* (CD-25a/7). Gereklilik işleviyle -sA gerek biçimi görülmektedir: *ölse gerek* (CS-33b/5), *bulsa gerek* (CD-21b/11).

Eski araç durum ekleri olan -n ve -lAyIn ekleri adlardan zarf yapma göreviyle oldukça yaygındır: bir gezin, susuzın, ikileyin. -A istek eki geniş zaman, istek ve gelecek zaman görevleriyle kullanılmaktadır: Geniş zaman göreviyle: Sünjüsin dikmişdi arslân gibi / Heybeti var *sanasın* kaplan gibi (MH-4b/8), istek göreviyle: Yigid özün şamudan *esirgeye* / Gel bizi öldürme *âzâd eyleye* (CD-25b/7), gelecek zaman göreviyle: Ceddümüz Aḥmed *şefâ'at kılmaya/* Haḳ Ta'âlâdan *'inâyet olmaya* (CD-25a/7).

-UbAn ulaç eki çok sık kullanılmaktadır: *ağlayuban* (CD-21a/3), *gelüben* (MH-8b/3). Ayrıca -Ip ulaç eki, III. tekil kişide anlatılan geçmiş zaman görevinde de kullanılmaktadır: *édipdürür* (CD-25b/11), *geliptür* (CD-23b/5).

-dUr bildirme ekinin *durur* ve *dürür* biçimleri de yaygındır: *oldur* (MH-15a/13), *oldurur* (KKB-31a/6). Bu iki biçim arasında tercih, vezinden kaynaklanıyor olmalıdır. 'bu' işaret zamirinin çoğul eki alınca -n zamir ünsüzünün araya girip girmeme durumu da tutarlı değildir: *bulardan* (CD-21a/6), *bularuḡ* (MH-12b/13), *bunlaruḡ* (CD-24b/5), *bunlar* (MH-7b/2). Tasviri eylemlerden yeterlilik eyleminin olumsuzu, Eski Türkçe biçimi olan 'bulı umadum' biçimine uygun olarak *bulmadum* (CD-22b/12), *bilimedüm* (CD-25a/10) olarak karşımıza çıkmaktadır. Birinci kişi çoğul eki -Uz'dur. Sadece tek bir yerde -uḳ biçimi görülmektedir. *uḡramısuḳ* (CD-24a/4). İstek çekimi birinci kişi çoğul eki Eski Anadolu Türçesinde olduğu gibi -avuz/-vüz'dür. *duravuz* (KKB-32b/12), *âmân dilevüz* (MH-17a/1). Emir çekiminde birinci kişi tekil -ayım/-eyim ve -ayın/-eyin olarak iki biçimde kullanılmaktadır. *çıḳayın* (İM-39b/1), *getüreyin* (MH-4a/2), *çıḳarayım* (CD-28a/4).

Söz Varlığı

Halk için yazılan tüm eserlerde olduğu gibi, bu hikâyelerde de son derece yalın bir dil kullanılmıştır. Yabancı kökenli sözcük oranı düşüktür. Türkçe sözcükler bakımından bugün kullanılmayan fakat Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde karşımıza çıkan sözcüklere şu örnekler verilebilir: bekidmek 'sıkıca bağlamak' (CD-28a/8), çapınmak 'sağa sola öfkeyle saldırmak' (MH-28a/10), göyünmek 'yanmak' (CD-21a/8), istemek 'aramak' (MH-13a/3), kakımak 'öfkelenmek' (MH-7a/13), kangı 'hangi' (İM-38b/4), koyuk 'yoğun' (CD-27a/3), kuçmak 'kucaklamak' (MH-6a/8), öykelenmek 'öfkelenmek' (CD-26a/9), sırmak 'ısırmak' (CD-27b/7), yeyesi 'yiyecek' (CD-23a/6), bayacı 'önceki' (CS-37a/11), dükeli 'bütün' (CS-34b/9), aklı azmak 'kendinden geçmek' (CS-36b/4), gerü 'sonra' (MH-17a/7), götürmek 'kaldırmak' (CS-33b/11), kıyma göz 'çekik göz' (CS-34a/13), ılı su 'ılıca' (CS-35a/9), dürüşmek 'karşı karşıya gelmek, çarpışmak' (KKB-29a/11), yağlúğ 'mendil' TS'de 'yağlık', belinle- 'korlu ile birden sıçramak, irkilmek' (KKB-31b/13), Ca' fer-i Dayyâr hikâyesinde 'vermek' anlamıyla karşımıza çıkan ve başka türlü okunması mümkün olmayan bêr- (CD-25b/4) eylemi bulunmaktadır.

Hikâyelerde günümüzde artık kullanılmayan deyimler için şu örnekler verilebilir: ad ur- 'ad vermek' (MH-2b/1), taña kal- 'şaşırmak, hayrete düşmek' (MH-4a/8), baş sal- 'başını öne eğmek' (CD-24a/2), için taşın yağ- 'çok üzülme' (MH-11b/7) kaş yık- 'kaş çatmak, kızmak' (MH-13a/1), ele getir- 'ele geçirmek' (MH-14a/7), derde boyan- 'derde düşmek, çok üzülme' (CD-26a/3), kulağ ur- 'kulak vermek, dinlemek' (MH-12a/11), uşşı git- 'kendinden geçmek' (CD-20b/10), gam yè- 'dert, üzüntü' (MH-15a/5), barmaq kıaldur- 'parmak kaldırmak, iman getirmek' (MH-12b/4), at dep- 'at sürmek' (MH-8a/8), 'aklı az- 'kendinden geçmek' (CS-35b/12).

Hikâyelerde kullanılan Arapça ve Farsça sözcükler ve terkiplerde halk ağzına yaklaştırmalar görülmektedir. hasta ucüd (MH-10b/12), lütfi özi (MH-12a/13), düni gün (MH-13a/10), tetbîr kıo- (CD-23a/5), gâyib ol- (CD-27a/4), şükür ét- (MH-18b/11), maşşüm (CD-25a/3), maşşüm (CD-21a/1), kuble (CS-33b/13), 'âşılı (CD-26b/13).

Metne özgü ikilemeler için şu örnekler verilebilir: yimkiri yimkiri ağlaş- 'hıçkırma hıçkırma ağlamak' (CD-26a/11), yalap yalap bakış- (CD-24a/2), zâr u zâr ağlaş- 'sesli sesli ağlamak' (CD-24a/12), döğünü döğünü ağla- 'dövüne dövüne ağlamak' (CD-27a/7), için taşın yağ- 'çok üzülme' (MH-11b/7), şar şar bağla- 'dolayıp bağlamak' (CS-36a/7), sile sile ağla- 'gözyaşını sile sile ağlamak' (CD-23b/9).

Metinde Tarama Sözlüğünde bulunmayan sözcüklere rastlanmaktadır. Bu sözcüklerin bazılarında DLT'den, bazılarında da hikâyelerden hareket ederek anlam verilmeyle çalışılmıştır.

dutaş: devamlı, her zaman. *Pehluvânun başıdur iş bu baş / Cenk içinde nâ-gehân oldem dutaş* (MH - 6a/12)

Sözcük Tarama Sözlüğünde < *dudaş etmek* (tutaş eylemek, tutaş etmek) Karşılaştırmak. (İşkname XIV.yüzyıl, Muhammediye XV.yüzyıl); < *dudaş olmak* (dutaş olmak, tudaş olmak, tutaş olmak) Karşılaşmak, rastlamak (Hurşid ü Ferahşad XIV.yüzyıl, Süheyl ü Nevbahar XIV.yüzyıl, İskender Kitabı XIV-XV.yüzyıl, Vahdetname XV.yüzyıl, Muhammediye XV.yüzyıl, Hikmetname XV.yüzyıl, Camasbname XV.yüzyıl, Mihr ü Müşteri XV.yüzyıl) anlamlarıyla birleşik eylemlerle birlikte verilmiştir. Sözcük, DLT'de < *tutaşı, tutışı* Kaşgarlı bu sözcüğü *tutışı* 'yakın, komşu' maddesinin altında *tutaşı* olarak da vermiştir¹⁰, KB'de¹¹ < *tutışı, tutaşı* 'devamlı, her zaman' ve Kırgız Sözlüğünde¹² < *tutaş* 'baştan başa, aralıksız, tamamıyla' anlamlarıyla metnimizdeki kullanımına daha uygundur.

düğün: güç, zor. *Bunı öldürmek bize yavlağ düğün / Gey fütün girdi elimüze bugün* (MH -5a/12)

Bu sözcük TS'de < *düğün* 'düğüm, ukde' anlamıyla verilmiştir. (Kelile ve Dimne XIV. yüzyıl, Kısas-ı Enbiya XIV.yüzyıl, Tarih-i Âli Selçuk Tercümesi XV.yüzyıl, Babus-ül-Vâsıt XVI.yüzyıl). DLT'de *tüğün* < Kaşgarlı 'düğüm' anlamıyla vermiştir. (ATALAY, c.I, sy.437), EDPT'de ise bu sözcük tüg- 'a knot', Osm. düğün/düyün 'marriage or circumcision' olarak belirtilmiştir.¹³

ıvuk: Ceylan, dişi geyik. *Şaldı atın üstüne geldi ıvuk / Sıçradı çıkdı kemende ol geyük* (MH - 4a/5)

EDPT'de < ıvık the female gazelle; the male is VU sukak (CLAUSON, sy.8) olarak geçen sözcük, DLT'de < *ıvık* 'Kırlarda, taşlı yerlerde yaşayan geyik' (ATALAY, c.I, sy.67) biçiminde yer almaktadır.

karım: etrafını sarmak. *Oldı kâfir karım dört yanına / Seni ister derdinüñ dermânına* (MH - 16a/8). Bu sözcük EDPT'de (CLAUSON, s.659) < ka:r- 'a moat, town ditch', Mukaddimetü'l-Edeb'de¹⁴ 'karışma'

¹⁰ Besim Atalay, Divânü Lügâti't-Türk, TDK Yayınları, Ankara, 1986, c.I., sy.423

¹¹ Reşit Rahmeti Arat, Kutadgu Bilig, Kocabalı Yay., İstanbul, 2008, sy.1255

¹² K.K. Yudahin, Kırgız Sözlüğü, Çev. Abdullah Taymas, TDK, Ankara, 1998., c.II., sy.764

¹³ Sir Gerard Clauson, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford At The Clarendon Press, 1972, sy. 484

¹⁴ Nuri Yüce, Mukaddimetü'l-Edeb, TDK Yayınları 535, Ankara, 1993, sy. 1355

anlamlarıyla verilmiştir. Fakat bu anlamlar sözcüğün metindeki kullanımına uymamaktadır. Sözcüğe *karı-* eylemine *-m* eylemden ad yapım ekinin gelmesi sonucunda ‘etrafına almak, etrafını sarmak’ anlamı verilmiştir.

küla-: Yudumlamak. *Ol kadāhdan iki gezin kuladum / Tamu içinde hāyu hāyu ağladum* (CS- 36b/2). Bu sözcük Kırgız Sözlüğünde < *kula-* ‘yuvarlanmak, düşmek, yıkılmak’ anlamlarıyla verilmektedir. (YUDAHİN, c.II., sy. 517).Fakat, beyitte geçen anlamdan hareketle sözcüğe ‘yudumlamak’ anlamını vermek daha doğru olacaktır. Müjgân Cunbur bir başka yazmaya dayanan metninde sözcüğü *kavla-* olarak vermektedir.¹⁵: *Ol kadehden elli bir kez kavladım / Tamu içinde hergiz ağladım*.

şumāt: Bir tür yiyecek. *Biñ öküz biñ koyun iki biñ at / Yénüridi evümde her gün şumāt* (CS- 34b/5). < *şuma* ‘İslenmiş buğday kurutulmuş olarak öğütülür, onunla bulamaç, ekmek gibi şeyler yapılır. Şerbet hamuru yapılan ısıtılmış arpa için de böyle denir.’ DLT (ATALAY, c.III., sy.234). Sözcük, Cunbur’un yazısında ‘seve’ olarak görülmektedir: *Bin öküz üç bin koyun elli deve / Yinür idi honumda her gün (seve)* (CUNBUR, sy.44).

taşum: savaş. *Taşumı cengi biz terk édevüz / Şulh édüben evümüze gidevüz* (MH - 17a/10). Bu sözcük TS, DLT, KB ve EDPT’de bulunmamaktadır. Metinde *taşumı cengi* biçimiyle ikileme oluşturmuştur. Buradan hareketle sözcük ‘savaş’ anlamına geliyor olmalıdır.

yoğunda-: yoğunlaşmak, toplanmak. *Tağla aḥşām ol on kişi / Koruyı bir gezden yoğundarı işi* (MH - 4b/4). ‘yoğun’ ad köküne +*da-* addan eylem yapım ekinin gelmesiyle oluşan bu sözcüğe metinden hareketle ‘yoğunlaşmak, toplanmak’ anlamı verilebilir.

Anlamı belirlenemeyen sözcükler aşağıda sıralanmıştır. Bunların bazıları istinsah yanlışlığı da olabilir. Metindeki yazılışları karşılıklarına kopyalanmıştır:

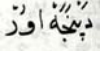
ām : *Eyitti talduruñ siz ol cāmı / Kim gūşşalu ādemüñ budur āmı* (MH - 10b/2)

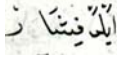
çekād : *Birbirünün yüz çekādına baqar / Durmayup ha gözlerinden yaş aqar* (CD -20b/8)

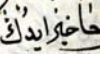
den : *Severidi İbrāhimi ol resül / Kamu denlerini yaza imişdi uşül* (İM - 38a/7)

¹⁵ Müjgân Cunbur, Cimcime Sultan Destanı, Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı, Ankara, 1976

depnece ur- : *Döndi aña depnece ur(ur) ol / Dêdi têt getür yéyesi az bol* (CD - 23a/6)

fişâr eyle- : *Kağıyuban oğlana yavlağ buşar / Qatı qatı söğüben eyle fişâr* (MH - 9a/7)

hâhir et- : *Kamusın hâhir edüñ getürüñ / Üç güne degin dükelin yétürüñ* (MH - 17a/6)

hemât : *Tabut yazdı ‘Aliye bir hōş berât / Kim bu qavle rāzi olmaz hemât* (MH - 18a/13)

öd : *Oğlan eydür bu haramdur içmezem / Öd imân perdesin açmazam* (MH - 10b/10)

seber : *Düşdi bunlar yüregüne bir қан tamar / Heybetinden ditredi şanki seber* (MH - 8a/12)

şerheg : *Ol Muhammed Hanifi ol şir ü zel / Atnuñ şerhegine durmaya fi‘l* (MH - 5b/2)

turâc : *Biñ ‘anber zülfüme vèrürdi tâc / Sözlerüm şekerden alurdi turâc* (CS-34b/6). Bu sözcük, Müjgân Cunbur’un yayımlamış olduğu ‘Cimcime Sultan Destanı’ adlı yazıda ‘harac’ olarak okunmuştur: *Müşki anber zülfüme verirdi bac / Sözlerim şekerden alurdi harac.*(CUNBUR, sy.44)

Sonuç

Bu yazıda, mecmua niteliğindeki bir yazmada bulunan beş adet manzum halk hikâyesi, dil özellikleri ve söz varlığı bakımından değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme sonucunda, herhangi bir tarih içermeyen yazmanın, dil özelliklerinden hareketle XV. yüzyıl ya da XVI. yüzyılın ilk yarısında yazılmış olabileceği sonucuna varılmaktadır. İmlâ konusunda kesin bir birliğin olmadığı metinde vezin hatalarıyla çok sık karşılaşmaktadır. Türkçe sözcüklerde ünlülerin kullanımında veznin etkili olması nedeniyle aynı sözcüğün yazımında farklı farklı biçimler görülmektedir. Aynı durum Arapça ve Farsça sözcüklerin yazımında da karşımıza çıkmaktadır. Bu durumu, sözcüklerin ve terkiplerin halk ağzına yaklaştırılması olarak açıklamak mümkündür. Dil özellikleri bakımından Eski Anadolu Türkçesine özgü yapılar bulunmaktadır. Hikâyeler son derece

yalın bir halk diliyle yazılmıştır. Yabancı kökenli sözcük oranı düşüktür. Türkçe kökenli sözcükler açısından Eski Anadolu Türkçesi ile paralellik görülmektedir. Eser, arkaik nitelik taşıyan sözcüklerle birlikte deyim ve ikileme kullanımı konusunda da oldukça zengin verilere sahiptir.

KISALTMALAR VE KAYNAKÇA

a.g.e.: Adı geçen eser.

a.g.m.: Adı geçen makale.

AKALIN, Mehmet, *Dil Yazıları*, TDK Yay., Ankara, 2001

ARGUNŞAH, Mustafa, *Kırdeci Ali Kesikbaş Destanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002

BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, TDK Yay., Ankara, 2004

CD: Kitâb-ı Ca' fer-i Dayyâr

CS: Kitâb-ı Cimcime-i Sultanî

CUNBUR, Müjgân, *Cimcime Sultan Destanı*, Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı, Ankara, 1976

ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Türk Edebiyatında Mesnevi (XV.Yüzyıla Kadar)*, İstanbul, 1999

Çev.: Çeviren

DLT: Besim ATALAY, *Divânü Lügâti't-Türk I-II-III*, TDK Yay., Ankara, 1986

DS: Derleme Sözlüğü, I-XI, TDK Yay., Ankara, 1993

Ebû Cafer Muhammed Bin Cerir'üt-Taberî, Tarih-i Taberî, (Çev. M.Faruk Gürtunca), Sağlam Yay., İstanbul?

EDPT: Sir Gerard CLAUSON, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford, At The Clarendon Press, 1972

İM: Dâsitân-ı İbrâhim Mahlûk

KB: Reşit Rahmeti ARAT, *Kutadgu Bilig*, Kabalcı Yay., İstanbul, 2008

KKB: Kitâb-ı Kesük Baş

KÖPRÜLÜ, Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara, 2003

MH: Kitâb-ı Muhammed Hanifî

OCAK, Ahmet Yaşar, *Türk Folklorunda Kesik Baş* (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit), TKAE Yay., Ankara, 1989

ÖNLER, Zafer, *Manzum Halk Hikâyelerinden Kitâb-ı Ca' fer-i Dayyâr*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi 4(1), 1990 - *Manzum Halk*

Hikâyelerinden Cümcüme Sultan, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi 5(2), 1991

STEINGASS, Francis Joseph, *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, London: Routledge and K.Paul, 1892

ŞAHİN, Hatice, *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yay., 2003

ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kamus-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul, 1999

TKAE: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü

TS: Tarama Sözlüğü, I-VIII, TDK Yay., Ankara, 1963-1977

TÜRKER, Çiğdem, *Manzum Halk Hikâyeleri (İnceleme-Metin-Dizin)*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, Ocak 2011

Yay.: Yayınları.

YUDAHİN, K.K., *Kırgız Sözlüğü*, Çev.Abdullah Taymas, Ankara, 1998

YÜCE, Nuri, *Mukaddimetü'l-Edeb*, TDK Yay., Ankara, 1993